

БОБУР ЛИРИКАСИНИНГ ҒОЯЛАР ОЛАМИ

Сатимова Раъно Хабибуллаевна

Андижон тиббиет институти академик лицейи

Она тили ва адабиёт фани уқитувчиси

Аннотация : Бобур лирикасини газал, рубой, китъа, туюк, маснавий, фард, муаммо каби жанрларда битилган гоъвий-бадий жихатдан пухта – пишик булган асарлар ташкил этади.

Шоирнинг лирик шеърларида хаётбахш туйгулар-хаётдан завкланиш, ёр васли билан кувониши, эл-юрт, диёр севгиси, она-Ватандан узокда юрган лирик кахрамоннинг изтиробли туйгулари, панд-насихат мавзуйидаги илм-маърифат ва одоб-ахлоқка чакирувчи, тақдирдан нолиш каби мотивлар юксак бадий махорат билан куйланади.

Бобур поэзиясининг муҳим томонларидан бири шоир шеърлари тарихий воқеа ва ходисалар билан чамбарчас боғланиши ва уша даврнинг воқелигини содда ва равон тилда тараккийпарварона фикрлар билан ифодаланиши, жушқинлиги, тил бойлиги ва хаётгийлигидир. Бу хусусида Ўзбекистон ФА нинг хақиқий аъзоси, профессор В.Зоҳидов куйидагиларни ёзган эди: «Ўзининг бадий асарлари билан у баъзан феодаллар вакили, мафкурачиси сифатида, баъзан уз даврининг илгор кишиси сифатида куринади. У баъзан феодализм жамиятини, давлатини, феодал усулини, феодал мафкурасини ёқласа, баъзи холларда уларни фош қилади, уша даврнинг тор рамкасига сигмайдиган фикрларни куплаб ифодалайди.

Калит сузлар: газал, рубой, китъа, туюк, маснавий, фард, муаммо тараккийпарварона фикрлар, поэзия, феодаллар, бадий махорат

Бобур лирикасининг ғоялар олами

Халқ, хақиқат ва нафосат улмайди, дейдилар ва буларни ардоқлаган, куйлаган улуғлар ҳам мангудир. Улар хамиша авлодлар дили ва тилида бархаёт. Шу миннатдор авлодарнинг эзгу интилиш ва ишларида мадақкордир, дейдилар.

Бу – айни хақиқат. Фирдавсий, Низомий, Шерозий, Атоий, Лутфий, Навоий, Бедил қатори Заҳриддин Муҳаммад Бобур ҳам ҳамон халқ дилида орадан беш юз йилдан кўп вақт утган бўлсада у ўз асарларида бархаётдир, орамиздадир, биз билан биргадир.

У, шу улуғлар каби, хайратомуз гузал ва мўжизакор ва нафис, қуёш янглиғ сўнмас ва олтинегга ўхшаб қораймас, ранг – баранг ва сеҳрли бадиият обидалар яратди. Бу бадиият обидалари баркамол баҳор каби ифбатли, рангин ва

зарриндир, шу баҳор латофати ва фусуни сингари завқли, илҳомбахш ва шавқлидир, яна шу баҳор каби суронли ҳужумкор ва ўзгарувчандир.

Заҳириддин Муҳаммад Бобурйирик давлат арбоби ва моҳир лашкарбоши бўлиши билан бирга шоир, адиб, тарихчи ва олим ҳамдир. Унинг қисқа ҳаёти уруш – юришларда, омонсиз жангу жадалларда кечди. У гоҳ хурсандчиликда, гоҳ чексиз ғам – аламлар гирдобидида яшади, алал-оқибат туганмас руҳий истироблар исканжасида умр утказди. Бу ҳақда “Бобурнома” да ўқиймиз: “ўн бир ёшимдан бери икки Рамазон ийдини паё- пай бир ерда қилғон эрмас эдим”¹. У бошидан кечирган истиробли кунларни эслаб, кейинроқ маснавийларида ҳам шундай ёзган эди:

Кўрсатиб давлат йитмагин на эди,
Ерга урдинг, кутармагин на эди.
Гоҳ жоҳилни сарбаланд айлар,
Гоҳ оқилни пойбанд айлар.
Не вафо қилганини билса булур,
Не жафосига сабр қилса бўлур.
Не қилай, не кишидан истай дод?
Кимга даҳр илгидан қилай фарёд.
Арзимас ғам емакка бу дунё,
Бал отин ҳам демакка бу дунё.

Ҳақиқатдан ҳам Бобур яшаб ижод этган замон Мовароуннаҳр ва Хуросон тарихида ғояти зиддиятли бир давр эди. Бир томондан, улуғ Амир Темур асос солган, нисбатан марказлашган давлат, унинг ижтимоий – сиёсий ва маданий ҳаётга кўрсатган қатор ижобий орқибатлари билан характерланса, иккинчи томондан, ана шу қудратли империянинг инқирозга юз тутиши туфайли, турли томондан феодалларнинг ўзаро тож-тахт учун курашлари эл- юртнинг иқтисодий- сиёсий ва маданий ҳаётига шубҳасиз, салбий таъсир кўрсатаётган эди. Булар охир- оқибатда буюк салтанатни емирилишига олиб келди.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур ниҳоятда серташвиш, нотинч ҳаёт кечиришига қарамай, ўз даврига нисбатан етук билим олиб, бебаҳо бадиий ва чуқур мазмунли илмий асарлар ижодкори даражасига кўтарилди.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур ўн олти – ўн етти ёшларидан ижод қила бошлаган. У “Бобурнома”да 1499-1500 йиллар воқеаси ҳақида сўзлар экан “ул фурсатларда бирор – иккироқ байт айтур эрдим, вале ғазал тугатмайдур эрдим”, - дейди.

Бобур узбек мумтоз адабиётининг, айникса, Алишер Навоийнинг бой адабий меросини ҳамда форс-тожик тилидаги адабиётнинг устоз

¹ “Бобурнома” 159 - бет.

санъаткорларининг адабий тажрибаларини урганди, узбек ва форс-тожик тилларида янги, узига хос шерлар яратди, узбек ва форс-тожик тилидаги шеърларини туплаб икки девон тузади. Бу девонларидаги айрим шеърлар «Бобурнома»га ҳам киритилган. У 20 ёшида янги бир ёзув- «Хатти Бобурий»ни нашр қилади. Мусика билан шугулланиб, «Чоргоҳ» макомига «савт»лар битади. «Бобурнома» -дек улкан тарихий-бадий асарни яратади. Солик ишларини тартибга солувчи «Мубаййин ал-закот» («Закот баёни асарини шерий йулда ёзади. Аруз назарияси хақида рисола тузади. «Мухтасар» номи билан шуҳрат топган бу асар Алишер Навоийнинг «Мезон ул-авзон»идан кейин аруз илмига багишланган иккинчи йирик асар эди. Унинг «Харб иши», «Мусика илми» номли асарлари хозиргача топилган эмас. Бобур таржима билан ҳам шугулланиб, Хужа Ахрорнинг «Волидия» асарини шеърый йул билан узбекчага таржима қилади. Бу унинг араб тилини ҳам пухта билганлигидан далолат беради.

Унинг лирик мероси хажми жихатидан унча куп булмаса-да, мавзу доираси, шаклий такомил ва бадий томонидан гоят гузал ва мукамаллиги билан ҳам алоҳида этиборга лойик.

Бобур лирикасини газал, рубоий, китъа, туюк, маснавий, фард, муаммо каби жанрларда битилган гоъвий-бадий жихатдан пухта – пишик булган асарлар ташкил этади.

Шоирнинг лирик шеърларида хаётбахш туйгулар-хаётдан завкланиш, ёр васли билан кувониши, эл-юрт, диёр севгиси, она-Ватандан узокда юрган лирик кахрамоннинг истиробли туйгулари, панд-насихат мавзуйидаги илм-маърифат ва одоб-ахлоққа чакирувчи, такдирдан нолиш каби мотивлар юксак бадий маҳорат билан куйланади. Бобур поэзиясининг муҳим томонларидан бири шоир шеърлари тарихий воқеа ва ходисалар билан чамбарчас боғланиши ва уша даврнинг воқелигини содда ва равон тилда тараккийпарварона фикрлар билан ифодаланиши, жушқинлиги, тил бойлиги ва хаётийлигидир. Бу хусусида Узбекистон ФА нинг хақикий аъзоси, профессор В. Зоҳидов куйидагиларни ёзган эди: «Узининг бадий асарлари билан у баъзан феодаллар вакили, мафкурачиси сифатида, баъзан уз даврининг илгор кишиси сифатида куринади. У баъзан феодализим жамиятини, давлатини, феодал усулини, феодал мафкурасини ёқласа, баъзи холларда уларни фош қилади, уша даврнинг тор рамкасига сигмайдиган фикрларни куплаб ифодалайди.

Бобур ҳаммадан аввал уз уждиётининг прогрессив фикрлари билан кадрлидир»`.

Бобур газалларидаги мавзу жихатидан ранг-барангликни куздан кечирар эканмиз, уларда оптимистик туйгу билан сугорилган, инсоннинг фоду хуррамлиги билан боғлиқ кутаринки руҳда битилган катор газалларга ҳам дуч келамиз.

Хакикатдан ҳам хаёт неъматлари: ёз фасли, ёр васли, дустлар сухбатидан завкланиш, хаётга умид кузи билан караб, оптимистик хулосалар чиқариш Бобур шеърятининг муҳим томонларидан биридир. Куйидаги:

Ёз фасли, ёр васли, дустларнинг сухбати,
Шеър баҳси, ишк дарди, боданинг кайфияти``

ёки:

Булмадим умримда бир дам хотири хуррам била,
Гар илқидан келса бир бамни кечурманг гам била````,-

каби мисраларда хаётни имкон қадар шоду хуррамлик билан хаётдан завқ олишга чақиради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Каримов И. Маънавий юксалиш йулида (туплам) – Т: Ўзбекистон, 1998
2. Каримов И. Тарихий хотирасиз келажак йук – Т: Шарк, 1998
3. Алиев.С. Бобурнинг шеърӣ ижодиети (диссертация) Т, 1948.
4. Бобур. З.М. Бобурнома – Т: юлдузча, 1990
5. Бобур. З.М. Девон – Т: Шарк, 1996
6. Зоҳидов.В. Ўзбек адабиети тарихидан – Т, 1961
7. Отажонов. Н . «Бобурнома» жаҳон кезади Т: 1970
8. Орзибеков. Р Лирикада кичик жанрлар – Т: 1976
9. Хасанов. Х. Бобур – сайёҳ ва табиатшунос- Т: Ўзбекистон 1983
10. Хомидов. Х .Хасаний М. Машрикзамин хикмат бустони – Т: Шарк, 1997
11. Эркин. У Бобур Хиндистонда –Т: Чулпон, 1995.